

Страха М. Л. Стан і перспектывы экалагічнай адукацыі на педагагічных спецыяльнасцях ВНУ // Эколагічнае образование для устойчывога развіцця: отчественный и міжнародный опыт: Матэрыялы Міжнароднай канферэнцыі. — Мн., 2003. — С. 48—50.

СТАН І ПЕРСПЕКТЫВЫ ЭКАЛАГІЧНАЙ АДУКАЦЫІ НА ПЕДАГАГІЧНЫХ СПЕЦЫЯЛЬНАСЦЯХ ВНУ

Мікалай Леанідавіч Страха

Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка, г. Мінск

У сучасных умовах, калі маштабы ўздзеяння грамадства на навакольнае асяроддзе набылі глабальныя памеры і ўсё больш выразна пачынаюць праяўляцца адмоўныя вынікі ўмяшання чалавека ў прыродныя працэсы, а над чэлавецтвам рэальна навісла пагроза экалагічнай катастрофы, выключнае значэнне набывае задача экалагізацыі грамадства (экалагізацыі свядомасці людзей, іх мышлення і гаспадарчай дзейнасці).

Адзін з галоўных шляхоў да экалагізацыі грамадства ляжыць праз экалагічную адукацыю і выхаванне насельніцтва. Важнасць гэтага шляху яшчэ раз была падкрэслена на міжнародным экалагічным форуме ў Іаганэсбургу (ПАР). У сувязі з гэтым вялікую актуальнасць набывае праблема арганізацыі экалагічнай адукацыі ў навучальных установах усіх узроўняў і тыпаў. Экалагічная адукацыя мае сваёй мэтай фарміраванне такога светапогляду чалавека, які дазваляе яму адчуваць сябе натуральнай часткай таго свету, у якім ён жыве, элементам навакольнага асяроддзя, ад стану якога залежыць яго ўласны дабрабыт. Сучасны чалавек павінен валодаць асновамі экалагічных ведаў у той жа ступені, што і асновамі іншых навуковых ведаў.

Добра ўсведамляючы абазначаную праблему, улады Рэспублікі Беларусь яшчэ ў першай палавіне 90-ых гадоў XX ст. паставілі задачу стварэння цэласнай сістэмы экалагічнай адукацыі (пачынаючы з дашкольных устаноў і заканчываючы падрыхтоўкай і перападрыхтоўкай спецыялістаў у галіне экалагічных ведаў). Выключнае месца ў прапануемай сістэме экалагічнай адукацыі займае фігура педагагічнага работніка як галоўнага носьбіта экалагічных ведаў і іх правадніка да той ці іншай катэгорыі навучэнцаў. Таму не выклікае сумненняў асобая значымасць праблемы экалагічнай падрыхтоўкі саміх педагагічных работнікаў, вызначэння зместу, аб'ёму і форм іх экалагічнай адукацыі.

На наш погляд, аснову экалагічнай адукацыі студэнтаў педагагічных спецыяльнасцей ВНУ павінны складаць тры ўзаемаўвязаныя навучальныя курсы, паслядоўнае чытанне якіх будзе ажыццяўляцца на працягу ўсяго вучэбнага працэса ва ўзаемасувязі з іншымі дысцыплінамі гуманітарна-сацыяльнага, агульнанавуковага і агульнапрафесійнага блокаў. Пачынаць экалагічную падрыхтоўку неабходна з выкладання курса “Асновы экалогіі”, змест і аб'ём якога залежаць ад канкрэтнай спецыяльнасці. Так, для спецыяльнасцяў “Педагагіка і

методыка пачатковага навучання” і “Педагогіка і псіхалогія дашкольнага выхавання” гэты курс па зместу можа быць набліжаны да курса “Экалогія”, што выкладаецца студэнтам біялагічных і геаграфічных спецыяльнасцяў, паколькі яны атрымліваюць даволі грунтоўную прыродазнаўчую адукацыю і могуць успрымаць матэрыял на дастаткова высокім навуковым узроўні. Для студэнтаў філалагічных спецыяльнасцяў дадзены курс павінен даваць асновы экалагічных ведаў у іх больш шырокім разуменні, перш за ўсё ў напрамку асвятлення праблематыкі ўзаемадзеяння грамадства і навакольнага асяроддзя.

Наогул жа неабходна адзначыць, што курс “Асновы экалогіі” разглядаецца як тэарэтычны па свайму характару. Яго задача — сфарміраваць асновы ведаў аб сутнасці экалагічных працэсаў, якія працякаюць на розных узроўнях арганізацыі жыцця на Зямлі: ад арганізма да біясферы. Адказы на пытанні, што неабходна рабіць, каб пазбегнуць глабальнай экалагічнай катастрофы і мінімізаваць негатыўныя вынікі антрапагеннага ўздзеяння на навакольнае асяроддзе павінен даць наступны экалагічны па зместу курс, які можа мець назву “Асновы прыродакарыстання і аховы навакольнага асяроддзя” ці “Асновы ўстойлівага развіцця грамадства”. Дадзены курс мае тэарэтычна-прыкладны характар. Яго вывучэнне дазваляе зразумець, у чым заключаецца практычная значымасць экалагічных ведаў, што можа зрабіць кожны чалавек для вырашэння канкрэтных экалагічных праблем. У праграме курса неабходна прадугледзець магчымасць правядзення вучэбных экскурсій і практыкумаў, што дазволіць азнаёміцца з рознымі формамі асяроддзеахоўнай дзейнасці.

Трэцім элементам экалагічнай падрыхтоўкі студэнтаў педагагічных спецыяльнасцей павінен стаць метадычна-прыкладны курс “Асновы экалагічнай адукацыі і выхавання” або “Методыка экалагічнай адукацыі і выхавання”. Мэта курса – узброіць будучых педагогаў канкрэтнымі метадамі і формамі работы па экалагічнай адукацыі і выхаванню навучэнцаў розных узростаў у навучальных установах розных тыпаў. Змест названага курса павінен быць у найбольшай ступені дыферэнцыраваным і знаходзіцца ў залежнасці ад спецыфікі канкрэтнай спецыяльнасці.

Такой бачыцца прынцыповая мадэль экалагічнай адукацыі на педагагічных спецыяльнасцях ВНУ Беларусі. Дзеля таго каб яе рэалізаваць, неабходна вызначыць сучасны стан экалагічнай адукацыі і магчымасці яе удасканалення ў межах існуючай канцэпцыі развіцця вышэйшай школы. У адпаведнасці з дзеючымі стандартамі і вучэбнымі планами падрыхтоўкі студэнтаў на педагагічных спецыяльнасцях ВНУ Беларусі рэальна існуе тры ўзроўні экалагічнай адукацыі. Найбольш грунтоўную экалагічную адукацыю атрымліваюць студэнты, якія навучаюцца на спецыяльнасцях біялагічнага і геаграфічнага профіляў. Акрамя абавязковага базавага курса “Экалогія” ці “Асновы экалогіі” з павялічаным аб’ёмам гадзін, ім чытаецца шэраг іншых экалагічных па зместу спецыяльных курсаў: “Асновы геаэкалогіі і рацыянальнага прыродакарыстання”, “Асновы эканомікі прыродакарастання”, “Экалогія і права” і

г. д. Акрамя таго, значным экалагаадукацыйным патэнцыялам валодаюць тыя курсы, якія чытаюцца гэтым студэнтам у межах абранай імі асноўнай і дадатковай спецыяльнасцяў (Батаніка, Заалогія, Геамарфалогія і інш.). У змесце праграм такіх курсаў прысутнічаюць раздзелы з экалагічнай і асяроддзеахоўнай тэматыкай.

Другі ўзровень экалагічнай адукацыі забяспечваюць вучэбныя планы падрыхтоўкі студэнтаў на спецыяльнасцях “Педагогіка і псіхалогія дашкольная”, “Педагогіка і методыка пачатковага навучання”. Акрамя курса “Асновы экалогіі” студэнтам названых спецыяльнасцяў выкладаецца шэраг дысцыплін прыродазнаўча-метадычнай накіраванасці. Напрыклад “Тэорыя і методыка азнаямлення дзяцей з прыродай” у аб’ёме 140 аўдыторных гадзін.

На трэцім, самым нізкім узроўні, забяспечваецца экалагічная адукацыя студэнтаў іншых педагогічных спецыяльнасцяў. Ім чытаецца абавязковы стандартны курс “Асновы экалогіі” у аб’ёме 40 аўдыторных гадзін. Акрамя таго студэнтам усіх спецыяльнасцяў выкладаецца яшчэ адзін абавязковы курс экалагічнай накіраванасці — “Радыецыйная бяспека” у аб’ёме 40 аўдыторных гадзін.

Прадстаўленая існуючая мадэль экалагічнай адукацыі студэнтаў педагогічных спецыяльнасцяў, асабліва на трэцім узроўні, мае некалькі істотных недахопаў. Па-першае, курс “Асновы экалогіі” у аб’ёме 40 аўдыторных гадзін, чытанне якога ажыццяўляецца ў шэрагу іншых амаль трыццаці курсаў гуманітарна-сацыяльнага, а таксама агульнанавуковага і агульнапрафесійнага блокаў, не можа забяспечыць належнай экалагічнай адукацыі студэнтаў. Ён, як правіла, ніяк не ўзаемадзейнічае з іншымі, перш за ўсё спецыяльнымі дысцыплінамі, і не мае далейшага працягу ў вучэбным працэсе. Чытанне курса ў такім выглядзе малапрадуктыўнае і немэтазгоднае.

Па-другое, чытанне названага курса на педагогічных непрыродазнаўчых спецыяльнасцях у ВНУ рэспублікі забяспечваюць выкладчыкі самых розных кафедраў (агульнай біялогіі, фізічнай геаграфіі і аховы прыроды і інш.). Гэта, як правіла, маладыя і недастаткова вопытныя спецыялісты, што не дазваляе ўлічваць ступень падрыхтаванасці канкрэтнай катэгорыі слухачоў (філолагаў, матэматыкаў і інш.) да ўспрымання матэрыялу. Студэнтам, якія на належным узроўні атрымалі асновы біялагічных, геаграфічных і экалагічных ведаў на давузаўскім узроўні адукацыі (школа, гімназія, ліцэй і г.д.), такі курс у абазначаным аб’ёме, не прапануе і не можа прапанаваць новых экалагічных ведаў. Акрамя таго выкладанне дадзенага курса сярод вялікай колькасці разнастайных неспецыяльных дысцыплін, на якія разам адводзіцца больш як 40% вучэбнага часу, значна пагаршае спецыяльную падрыхтоўку студэнтаў.

Якія магчымасці для ўдасканалення экалагічнай адукацыі, згодна з прапанаванай намі раней схемай у выглядзе трох узаемаўвязаных вучэбных курсаў, ёсць ва ўмовах сучаснай мадэлі навучання на педагогічных спецыяльнасцях ВНУ (пры дзеючых стандартах і вучэбных планах).

На спецыяльнасцях біялагічнага і географічнага профіляў магчыма далейшая экалагізацыя чытаемых спецыяльных дысцыплін, а таксама ўвядзене новых экалагізараваных спецкурсаў. Пры гэтым парадаксальным выглядае ўключэнне ў дзеючых вучэбных планах курсаў “Экалогія” для спецыяльнасцей біялагічнага і “Асновы экалогіі” для спецыяльнасцей географічнага профіляў у пералік агульнанавуковых і агульнапрафесійных дысцыплін. Гэтыя курсы з’яўляюцца арганічнай часткай спецыяльнай падрыхтоўкі настаўнікаў географіі і біялогіі і павінны знаходзіцца ў пераліку дысцыплін, чытаемых па аснаўной спецыяльнасці ва ўзаемасувязі з іншымі спецыяльнымі дысцыплінамі.

Для студэнтаў іншых спецыяльнасцяў пры дзеючых стандартах працяг экалагічнай адукацыі магчымы шляхам трансфармацыі курса “Радыяцыйная бяспека” у курс “Асновы прыродакарыстання і аховы навакольнага асяроддзя” ці “Асновы устойлівага развіцця”. Радыяцыйная бяспека з’яўляецца часткай экалагічнай бяспекі, а радыяцыйнае ўздзеянне адным са шматлікіх відаў уздзеяння на арганізм чалавека ў працэсе яго жыццядзейнасці. Чытанне курса “Методыка экалагічнай адукацыі і выхавання” магчыма за кошт выдзялення гадзін з прадугледжаных вучэбнымі планамі для дысцыплін “Педагогіка” ці прыватных методык выкладання (напрыклад “Методыка выкладання географіі”).

Удасканаленне экалагічнай адукацыі студэнтаў педагагічных спецыяльнасцяў магчыма таксама праз экалагізацыю зместу большасці чытаемых дысцыплін гуманітарна-сацыяльнага, агульнанавуковага і агульнапрафесійнага профіляў, а таксама шэрагу спецыяльных дысцыплін. Так у курсе “Эканамічная тэорыя” магчыма вывучэнне тэмы “Эканоміка прыродакарыстання і аховы навакольнага асяроддзя”, у курсе “Асновы права” тэмы “Асновы экалагічнага права” і г.д. Звычайна, на навукова-практычных канферэнцыях, прысвечаных праблемам экалагічнай падрыхтоўкі студэнтаў педагагічных спецыяльнасцяў, большасць дакладчыкаў прапануе менавіта такія падыходы (напрамкі і варыянты экалагізацыі зместу чытаемых імі вучэбных курсаў). Аднак у гэтым выпадку экалагічная падрыхтоўка становіцца безсістэмнай, паколькі практычна немагчыма забяспечыць пераемнасць ведаў у працэсе выкладання рознапрофільных дысцыплін, чытанне якіх ажыццяўляецца выкладчыкамі розных кафедраў з розным узроўнем уласнай экалагічнай падрыхтоўкі.

Эфектыўная мадэль экалагічнай, як і любой іншай (эстэтычнай, прававой і г.д.), адукацыі студэнтаў педагагічных спецыяльнасцяў бачыцца праз стварэнне сістэмы інтэгрыраваных і профільных (неспецыяльных) курсаў і спалучэнне іх з дысцыплінамі асноўнай і дадатковай спецыяльнасцяў ва ўмовах пераходу да мадэлі шматузроўневага навучання. Пры такім падыходзе замест амаль сарака абавязковых вучэбных курсаў з блоку гуманітарна-сацыяльных, агульнанавуковых і агульнапрафесійных дысцыплін, абавязковымі застаюцца толькі некалькі самастойных дысцыплін (“Філасофія”, “Логіка”, “Замежная мова”). Астатнія будуць чытацца у выглядзе інтэгрыраваных курсаў з наступным выдзяленнем ў межах іх адпаведных профільных кірункаў, якія выбіраюцца студэнтамі

самастойна, згодна з уласнымі здольнасцямі і інтэрэсамі. Шэраг агульнанавуковых, гуманітарна-сацыяльных і агульна прафесійных дысцыплін можа быць трансфарміраваны ў спецыяльныя дысцыпліны.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ